

СИНКРЕТИЧНІ ТРОПИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМОДІЇ ОБРАЗНИХ ЗАСОБІВ У ТЕКСТІ

Стаття присвячена аналізу взаємодії тропів у мікроконтексті речення у художніх та газетних текстах. Відзначається, що результатом такої взаємодії стають синкретичні тропи, які сприяють багатозначності тексту, але ускладнюють його інтерпретацію. Ключові поняття: тропи, взаємодія тропів, синкретичні тропи, стилістична конвергенція, інтерпретація тексту.

Дослідження тропів у різних видах дискурсу є досить актуальними в останні десятиліття. Тропи розглядаються як механізм творчого мислення [1:47], інструмент мислення і пізнання [2:387], підкреслюється роль тропів у культурній революції [3:360]. Разом з тим проблема семантичної класифікації тропів залишається певною мірою відкритою. Одна з найбільш чітких класифікацій розроблена у роботах Ю.М. Скребнєва та О.М. Мороховського [4; 5; 6]. Вона включає розподіл тропів на дві групи – тропи кількості та тропи якості. Кількісними тропами є гіпербола та мейозис, до основних тропів якості належать метафора, метонімія та іронія. Такий підхід не викликає особливих заперечень, за винятком порівняння, статус якого і місце у класифікації чітко не визначено, та тропів кількості, які часто важко відрізнити від метафори, порівняння або епітета.

Мета даної роботи – виявити пограничні явища у системі тропів на прикладі художніх і газетних текстів та визначити роль взаємодії тропів у мікроконтексті. Декілька років тому, під час публічного захисту моєї дисертації у Київському національному лінгвістичному університеті професор Д.І. Квеселевич поставив мені питання: "Як Ви розрізняєте такі тропи, як порівняння і метафора? Наприклад, як можна охарактеризувати таку образну фразу з твору О.М. Горького *Море смеялось, как ребенок?*" Це питання було одночасно і простим, і складним. Простота полягає у тому, що окремо взята фраза *Море смеялось* є антропоморфною метафорою, а фраза *смеялось, как ребенок* є типовим порівнянням. А складність полягає у тому, що наведене речення є сполученням метафори і порівняння, тобто гібридним тропом, і важко визначити домінуючий троп.

Формально порівняння відрізняється від метафори структурно – наявністю маркерів компаративності *ніби; немов; подібно (like, as if, similar)*. Разом з тим існує так зване приховане порівняння (implied simile), в якому такі маркери відсутні: *He reminded Julia of an old dog lying in the sun and gently beating his tail on the ground* (S. Maugham). Учені вказують і на певні відмінності двох образних засобів у семантиці. Дж. Ліч відзначає, що порівняння є більш експліцитним, ніж метафора, і може конкретизувати основу і спосіб зіставлення [7: 156-157]. Н.Д. Арутюнова виділяє той факт, що метафора виражає сталу подібність двох об'єктів, у той час як порівняння виявляє в основному тимчасову подібність [8:27].

На наш погляд, подібність і взаємодія між порівнянням і метафорою є більш значимими, ніж їхні відмінності. У цьому плані близькою здається точка зору С.Ф. Гончаренка, який відносить образне порівняння разом з метафорою до однієї групи – компаративних тропів [9:140]. Одна з рис, що зближує метафору та образне порівняння, – це їх здатність до взаємоперетворення: *he was so big and trumpeting <...> like an old buffalo → she whisked about on padded paws feeding the buffalo* (PS, 127); *кудри как змеи – змеи кудрей* [10:146]. Таке явище характеризується як оборотність, або варіативність тропів [11:216]. Значення цієї особливості синтактики тропів для семантики та прагматики полягає в тому, що оборотність мінімізує різницю у структурі тропів, але виводить на перший план семантичну спорідненість виразових засобів. Інша риса семантичного "спорідненості" метафори і порівняння – це явище у художніх творах, коли метафора накладається на порівняння: *В дождь Париж расцветает./ Точно серая роза* [10:154]. Накладання метафори на порівняння або порівняння на метафору веде до утворення гібридного, або синкретичного тропу [12:5], як у вищенаведеному прикладі з О.М. Горького. Такий синкретизм спостерігається у творчості авторів, які широко використовують певний вид тропу, як О. Уайльд порівняння у казках, а Д. Томас – метафори в оповіданнях: *He struggled with his words like a man with the sun* (PS, 84); *he tugged at the coarse ropes till, like lines of blue enamel round a vase of bronze, the long veins rose up on his arms* (FT, 134).

Синкретичні тропи можуть утворюватися не лише за тісної взаємодії метафори і порівняння, але й при взаємодії семантично різних виразових засобів – метонімії, метафори та епітета. В оповіданні Д. Томаса "The Tree" спостерігається взаємодія метафори та метонімічного епітета: *When the lawn was a sad mile of water...* (PS, 42). У цьому фрагменті речення метафора *the lawn was a mile of water* підсилюється епітетом *sad*, який має як метафоричну (антропоморфну), так і метонімічну семантику – *sad water → sad mile of water*. Автор досягає щільності образного ряду, що ускладнює інтерпретацію такого синкретичного тропу. Взаємодія метонімії і метафори може виникати і при використанні досить стертих тропів, як у романі сучасного письменника Джона Грішема "The Partner": *A third life was calling, this one, though without the sorrow of the first or the shows of the second* (P, 104). У макроконтексті можна зрозуміти, що іменник *life* є різновидом метонімії, тобто синекдохою, і позначає частину, період життя, поєднуючись з відносно стертою дієслівною метафорою *calling*. Створюючи такий синкретичний троп, відомий автор детективних романів відображає складний емоційний стан головного персонажа, який змушений ховатися від злочинців.

Декодування синкретичних тропів є непростим процесом, йому може сприяти варіативний повтор цих засобів. У ряді оповідань британського письменника Ділана Томаса метафори є багатозначними, вони включають гіперболічні та метонімічні компоненти, як в оповіданні "A Story" при зображенні одягу і зовнішності головного персонажа: *the loud check meadow of his waistcoat* (PS, 127). Це словосполучення можна класифікувати як

біоморфну метафору (*waistcoat – meadow*) і як гіперболи (*waistcoat → big as meadow*). Разом з тим синкретичний троп включає і два метонімічні означення (*loud check waistcoat → loud check meadow of waistcoat*). Багатозначності сприяє одночасна актуалізація ознак подібності за кольором і розміром. Оборотні тропи у контексті всього оповідання актуалізують перш за все гіперболічну ознаку – перебільшення розміру жилета: *the gravy scented mountain meadow of my uncle's waistcoat* (PS, 129); *my uncle's mountainous waistcoat* (PS, 136). Тобто інваріантом цих тропів слід вважати гіперболічну метафору *the mountain meadow of waistcoat*. Наявність генітивних конструкцій у синкретичних тропях, як відомо, сприяє поглибленню полісемантичності образних засобів.

У сучасних британських та американських газетах і журналах спостерігається тенденція до широкого використання тропів як у заголовках статей, так і протягом тексту: *Australia is now flexing its muscles across Asia, raising its profile as a would-be regional watchdog* ("Newsweek"); *Concerns are rising about the health of the financial system in the world's most populous nation* ("International Herald Tribune"). Хоча у багатьох випадках використовуючи стерті метафори, порівняння або метонімії, автори статей намагаються оживити мовні метафори, розгорнути прості тропи для створення стилістичного ефекту. Автор економічної статті у газеті "Financial Times" описує економіку Китаю і виносить тропи у сильну позицію – заголовок: *Tiger China pussyfoots around growth*. Використовуються семантично близькі, але структурно різні метафори, перша з яких *Tiger China* є стертою і має також певну гіперболічну забарвленість, а друга, дієслівна метафора *China pussyfoots*, у контексті отримує мейотичне значення. Таким чином, виникає синкретичний троп, що базується на антитезі (гіпербола – мейозис) і має іронічний смисл: китайський тигр рухається повільно, як кішечка, тобто економіка Китаю розвивається дуже повільними темпами.

Синкретизм у системі тропів особливо виразно проявляється при використанні авторами тропів кількості, зокрема гіперболи. В оповіданні Д. Томаса "A Story" перші два абзаци являють собою стилістичну конвергенцію, зокрема тут функціонують 10 гіперболічних тропів: *he was too big for everything except the great black boots of his boots; he billowed out over the furniture; the forest fire of his hair crackled* (PS, 127). Як можна побачити, синкретизм досягається завдяки взаємодії двох тропеїчних компонентів – метафори і гіперболи (*boots of boots*), де актуалізуються одночасно два значення – подібності чобіт до човнів та їх величезного розміру. Такі тропи можна охарактеризувати як гіперболічні метафори. Крім того, синкретизм може актуалізуватися, як у вищенаведеному заголовку з британської газети, завдяки розширенню сталих гіперболічних словосполучень. В одному з оповідань Д. Томаса гіперболічна метафора *a forest of umbrellas*, яка не є оригінальною, отримує лівостороннє розширення *a mushroom forest of umbrellas* (PS, 117), що надає образу наочності.

Методологічна проблема відмінності між метафорою, порівнянням та гіперболою викликає дискусію не одне десятиліття. Зокрема, А. Вежицька аналізує глибинну структуру цих тропів і робить висновок, що гіпербола ближче до метафори, ніж порівняння, завдяки наявності стверджувального елемента у глибинній структурі [12:148]. На нашу думку, проблема полягає у відсутності власної структури гіперболи. За незначними винятками, гіперболічні тропи утворюються за структурою порівняння, метафори або епітету: *boats of boots; mountainous waistcoat; she was as pale as the Snow Palace in which she had always lived* (FT, 68). Згадаймо також сталі компаративні словосполучення *as white as snow, as brave as a lion, as clear as crystal*. Тобто певний синкретизм притаманний тропам кількості. А вже справою автора є актуалізувати взаємодію тропеїчних компонентів, підсилити, додати нові семантичні нюанси.

Можна погодитися з Б.Н. Жантуріною, що наявність синкретичних тропів, їх використання як у художніх, так і публіцистичних текстах яскраво демонструє взаємодію і взаємозв'язок у системі засобів вторинної номінації, коли для позначення одного явища або поняття сполучаються як різні, так і семантично близькі види тропеїчного переносу [11:6]. Наведені приклади показали, що синкретичні тропи становлять певну складність при інтерпретації тексту, а також являють собою перекладознавчу проблему, оскільки перекладач повинен врахувати і передати всі семантичні нюанси оригіналу. У цьому плані перекладознавчий аспект аналізу синкретичних виразових засобів є перспективним. Разом з тим синкретизм у системі тропів сприяє багатозначності образних засобів, він часто відображає оригінальну картину світу у стислій формі, сприяє отриманню естетичного задоволення від тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих моров. Человек-текст-семиосфера. – Тарту – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
2. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём: Пер. с англ. // Теория метафоры: Сборник. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
3. Мак Кормак Э. Когнитивная теория метафоры: Пер. с англ. // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 358-386.
4. Скребнев Ю.М. Тропы и фигуры как объект классификации // Проблемы экспрессивной стилистики. – Р.-на Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1987. – С. 60-65.
5. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. – М.: Астрель. АСТ., 2003. – 221 с.
6. Стилистика английского языка /А.Н.Мороховский, О.П.Воробьева, Н.И.Лихошерст, З.В.Тимошенко. – К.: Вища школа, 1991. – 27 с.
7. Leech G. A Linguistic Guide to English Poetry. – L.: Longman, 1969. – 240 p.
8. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
9. Гончаренко С.Ф. Стилистический анализ испанского стихотворного текста. – М.: Высшая школа, 1988. – 192 с.
10. Кожевникова Н.А. Метафора в поэтическом тексте // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 145-164.
11. Кожевникова Н.А. Об обратимости тропов // Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1979. – С. 215- 224.

12. Жантурина Б.Н. Семантика и структура синкретических тропов: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленинград. гос. пед. ин-т. – Л, 1984. – 16 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

PS – Thomas D. A Prospect of the Sea and Other Stories. – L.: Dent, 1966p. – 136 p.

FT – Wilde O. Fairy Tales. – M.: Progress Publishers, 1979. – 212 p.

P – Grisham J. The Partner // Select Editions. Reader's Digest. – Westmount (Canada): Reader's Digest Association, 1997. – P.7-163.

Матеріал надійшов до редакції 5.04.2004 р.

Емец А.В. Синкретические тропы как результат взаимодействия образных средств в тексте.

Статья посвящена анализу взаимодействия тропов в микроконтексте предложения в художественных и газетных текстах. Отмечается, что результатом такого взаимодействия становятся синкретические тропы, которые способствуют многозначности текста, но усложняют его интерпретацию. Ключевые понятия: тропы, взаимодействие тропов, синкретические тропы, стилистическая конвергенция, интерпретация текста.

Yemets O.V. Syncretic Tropes as the Result of Interaction of Imagery in the Text.

The article is devoted to the analysis of interaction of tropes in the sentence microcontext in fiction and newspaper texts. It is claimed that such interaction results in the creation of syncretic tropes which contribute to the polysemantic character of a text but make text interpretation more difficult. Key words: tropes, interaction of tropes, syncretic tropes, stylistic convergence, text interpretation.